TXOMIN-AŔAYO

AZTIYA

Ixenaz Elizondo'tar Joseba'k

gipuzkeraz asmau ta idatziriko

antzerkija ta

Bilbao-Euzko-Gaztedi'ko

Antzerti-Bazkuna'k 1911'g urtian

egindako sariketan

bigaren sarija irabazi ebana.

Bizkayeraz imiñita.

BILBAO'N
VIUDA É HIJOS DE GRIJELMO, Irarkola'n
1912

ATN
31405

Bilbao'ko
Euzkel-Antzerti Bazkuna'k
Barriola'tar Abelin'ek

TXOMIN-AŔAYO

H- 70330
F- 74287

AV
31405

TXOMIN-AŔAYO

AZTIYA

ixenaz Elizondo'tar Joseba'k

gipuzkeraz asmau ta idatziriko

antzerkija ta

Bilbao-Euzko-Gartedi'ko

Antzerti-Bazkuna'k 1911'g urtian

egindako sariketan

bigaren sarija irabazi ebana,

bizkayeraz imiñita.

BILBAO'N
VIUDA É HIJOS DE GRIJELMO, Irarkola'n
1912

Antzerki onetako notiñak dira:

Txomiñarayo..... Ardanlarija.

Kasilde..... Bere emaztía.

Urtzale..... Korkotxa edo Lepotxea.

Ijitua. ..... Gixonezko bat.

Azturub i ..... Emakume bat.

Alkatia.—Amamerua edo Aguazila.—Mikeletea.—Bixargiña.

EGITALDI BAKARRA

Agertokijak irudiko dau eri txiki bateko ardandegi bat bere mai, jezarleku ta mostradoraz; *eskerr-eskuman eta atzian ate bana.*

LENENGO IRUDIJA

TXOMIÑARRAYO TA KASILDE

TXOMIN. Ixilik zagoz, emakumia; belarrijak apurtu biarrian daukodaz zeure jardun ofegaz.

KASILDE. Ta ni zure afayuak entzuten moño-tontoferaño beteta nago.

TXOMIN. Etzara ixilduko... ¿Noz afayo etengo yatzu min ori edo abo-txiliña?

KASILDE. ¡Ut ortik min geiztol Obe zenduke jeniño zital ori onduko ba'zendu, iñoren txarrik esaten ibili barik.

TXOMIN. Sosuak beliari ipurr baltz. Zu onduko zarean baño lenago ura juango da efekea gora ta ugarazijuak bixarrakaz ikusiko doguz.

II IRUDIJA

LENGUAK ETA URTZALE

URTZALE (*sartuaz*). ¿Ur preskorik baukozube?

TXOMIN. ¿Zer ur presko ta zer afayo? Emen ezta ardaua baño emoten.

URTZALE. Ofexegatik nentofen ba. Eztautsoe edozeñi, ura eskatuta ardaorik emongo niri lez.

TXOMIN. Len be, baſiketaz asetuta nago. Tira ¿zenbat ardao biaſ dozu?

URTZALE. Basobete, edo... egon, egon, ataraidazu kuartilo bat, gauſ neure bixiko egaſi naz ta. *(Txomiñek zaragiſik atarata ardaua damotso).*

KASILDE. Parkatuidazu baña jakin leike nungua zarean?

URTZALE. Itnfondokua naz ta Urzale dot ixena.

TXOMIN. Ur zalia zara bai, ¡aſayo goſi bat! Goxian goxetik ardaua kuartiloka edaten asi gura dozu ta.

KASILDE. ¿Eta zuri zer dautzu, pitxeſka edan gura ba-dau be? Zeu beintzat etzara baraurik egongo ardaotik edo beste zerbaſetik.

TXOMIN. Nik edatia ezta ikaratzekua, berez nazalako egaſberea.

KASILDE. ¿Bestiak zer dira ba? ¿Eztauke eztaſirik zeuk letxe ala?

TXOMIN. Bai, baña ez zuk añako miñik, baſitxu aſayua.

KASILDE. ¿Ixilduko etezara zeure aſayuokaz? Txomin-aſayo detu eutzunak ondo batiau zinduzan.

URTZALE. Neu nazala ta etzaieze asaſatu.

TXOMIN. Zu zarala ta ezta gure asaſia; onantxe gabilz gu egunak daukozan ordu guztijetan... beste zeregiñik be eztaukogu ta.

III IRUDIJA

LENGUAK ETA AZTURUBA

AZTURUBA. *(Atetik).* Zestela edeſak, etxekoandria.

KASILDE. Eztoguz biaſ.

AZTURUBA. Txit merke emango dizkitzut.

TXOMIN. Ekaſixu berau saftuta eukiteko mimiñezko kayola bat, neuk erosikotzut.

URTZALE. ¡Ja! ¡ja! ¡ja! ¡Au dok Txomin-aſayo aſayua!

KASILDE. Juan zaſe emakumia, onek eztautzu ezer erosiko ta.

AZTURUBA. *(Auſera sartuta).* Ezer erosten ezpa'dirazute ere, zeozer artu biaſ det, baraurik nago ta.

KASILDE. ¿Zer artu gura dozu ba?

AZTURUBA. Ekatzu ogi-puska bat eta kuartilo bat ardo.

KASILDE. Zu be bai-zara egafberaren bat.
AZTURUBA. Txikitatik naiz onelakoxia.
KASILDE. Nire gixona lakoxia orduban.
TXOMIN. ¡Bafitxu madarikatuba! ¡Saspi mila afayok mutu-tuko al zatube!
URTZALE. ¿Nun daukozube kortia?
TXOMIN. ¿Zeregiñen bat daukozu kortan ala? Beyak ikus-tiafen juan gura ba-dozu alpefik juango zara; gurian eztago beirik.
URTZALE. (*Sabelari esku bijakaz eutsinda).* Ezta beyak ikustiafen; beste zeregin bat daukot.
TXOMIN. Zuaz, zuaz, gixajo ori, ezagun dozu zer dozun ta. (*Juaten da Urtzale kortako atetik*).

IV IRUDIJA

TXOMIN, KASILDE TA AZTURUBA

AZTURUBA. Saskirik erosi ez dirazuten eskeroz etofkixun ona asmatuko dizutet.
KASILDE. ¿Ze etorkixun ta juakixun? Naikua lan ixango do-zu zeuria igafita.
TXOMIN. Ixilik zagoz bai, onek bakafik berba egin dagi-jan; au, noz ta zelan mututuko dan igarten ba-do-zu, gosarija duban emongo dautzut.
AZTURUBA. Ori asmatzen efez da; erosi zazu kotofa bat eta inbiriz mututuko zatzu andria.
KASILDE. (*Itxuskija artuta azturubari joteko kiñua egi-ten dautsola*). Alde emendik zazkel ori!
TXOMIN. Itxixu bakian, egija esan dau ta. *(Asturubari).* Ardao saltziaz gogafu naz ta ¿esango daustazu zelan aberaztuko nazan?
AZTURUBA. Erosi zazu loteriako txartel bat eta egortzi zazu korkoiz baten tontofian; lenengo sariya ateratzen ezpa'dezu, lepua moztu dezakitela.
KASILDE. Zagoz ixilik, bafitxu ori; guzufa pafa para dari-xu ta.
TXOMIN. ¡Au dok poza! Korkotxari igortzi ta beste barik aberaztuko naz. (*Kasilde'ri).* Zuaz estankora ta erosi egixu loterijako txantel bat.
KASILDE. Gixona, zoratu egin yatzu ala?

TXOMIN. Zeuri bai zoratu; txantela ekafidazu bafiketa gitxigaz.

KASILDE. Ekafi biafko dautsot bakia gura ba dot. *(Juaten do erdiko atetik).*

V IRUDIJA

LENGUAK ETA URTZALE

URTZALE. *(Eskumako atetik saŕtuta).* ¡Au da deskantsuba artu dodana!

TXOMIN. Gure ortuko babak eztabe ofegaz kalterik ixango.

AZTURUBA. *(Urtzaleri).* Gixontxua nai al du etofkizun ona asmatzia?

URTZALE. ¿Etofkixun ona? ¿Nor datof ba, obispua ala efege?

AZTURUBA. Ez diot ori esan nai; beofen...

URTZALE. Beofak mendijan; ni enaz beofi, zu edo i baño.

TXOMIN. *(Bere artian).* Korkotxa be ezta txafa miñaz; nire andriaz buztaftu lei.

AZTURUBA. Esan nai dizut edo diyat, eze, zure edo ire etorkizun ona asmatzia nai dezun edo nai dekan.

TRTZALE. ¿Etofkixun ona bafiro be? Etofi biaf onekua ixan ba'nintz, eneban ixango bizkafian daukodan au.

TXOMIN. *(Urtzaleri).* Tira, itxijozu bafiketeari ta adituyozu zer diñotzun.

URTZALE. Ia ba, esaxu, emakumia.

AZTURUBA. Denbora gutxiren bafuan, aberaztuko zera.

URTZALE. ¿Ni aberaztu? Ez beintzat eguzkija oraingo bidian ba-dabil. ¿Nundik nora aberaztuko naz ba?

AZTURUBA. Zuk badaukazu anai bat erbestian.

URTZALE. *(Afiturik).* ¡Egija da! *(Bere aŕtian).* ¿Zelan jakin ete dau?

AZTURUBA. Anai ori, laster etofiko zatzu ziaro aberaztuta.

URTZALE. Ez geyago esan, ez geyago esan; naikua dot esan daustazunagaz.

AZTURUBA. Zaude gizona, zaude oraindik. Eta egun batetik bestera usterik gutxienean ilko da.

URTZALE. Orduban, daukon guztija neuretzat ixango da.

AZTURUBA. Guzi-guzija.

URTZALE. *(Txanpon batzuk sakeletik atarata azturubari emoten dautsoz).* Eutsiz; ardaotarako neukan diruba da baña... egin daustazun mesediagatik.

VI IRUDIJA

LENGUAK ETA KASILDE

KASILDE. (*Sartzen dala*). ¿Ze mesede gero? Eta ¡zinistu egiten dautsoel (*Azturubari*). ¿Ondiño be emen zagoz?

TXOMIN. ¿Eta nire andria nozko lez mututuko da?

AZTURUBA. Zeuk kotoŕa erosi bezin laster.

KASILDE. *(Itxuskija artuta azturubari abijaten yako).* ¡Alde emendik, baŕitxu guzurti oril (*Azturuba urteten da igesi erdiko atetik*).

KASILDE. (*Txomin'i txantela emonda*). Eutsi, zorijoneko txantel ori. (*Juaten da eskeŕeko atetik).*

VII IRUDIJA

IJITUA, TXOMIN, URTZALE.

IJITUA. (*Sartzen da tximiño bat bizkaŕian eta sorbalda ganian kotoŕa bat daukon kayola bat dakazala ta auspo-soñua joten*). Yinkuak dakotzubela adu on, yaunak.

TXOMIN. ¿Musikea be badogu?

URTZALE. Komediantiak eŕiratu yatzubez, Txomin.

IJITUA. Mona dantzan ikusi nai baduzute, sos bategatik ikusiko duzute.

TXOMIN. Eztogu tximiño biaŕik; naikua tximiño gara geu be gu.

IJITUA. Orduan, kotoŕak, gure presidentak senatuan egin duan sermoya egingo dakotzute.

URTZALE. ¿Zer? Ijituak be presidentia daukozube?

TXOMIN. Bai ba; euren aziendak gobernetako.

IJITUA. Gure presidenta dela eŕaitia nai ezpaduzute, prantzesena dela eŕango dut.

TXOMIN. (*Eskubakaz bekokija jota*). ¡Au dok erea! (*Ijituari*). Egon, egon. ¿Kotoŕa ori salduko zeunke?

IJITUA. Ez bait daukat saltzeko, baña diru premiyan nagoalarik, mona ta kotoŕa salduko dakotzut.

TXOMIN. Eztot biaŕ tximiñorik.

IJITUA. Ez bait saldu nezazkike biak baizik.

TXOMIN. (*Bere artian*). Tximiñua be erosi egin biarko dautsot. (*Ijituari*). ¿Zenbat gura dozu ba animalija bijakaitik?

IJITUA. Eun libera; ez geyago ez gutiago.

TXOMIN. ¿Zenbat dira eun libera?

URTZALE. Eun peseta edo eun laŕfleko.

IJITUA. ¿Nai duzu edo ez?

TXOMIN. ¡Bai zera! Gure andriak triminduko ninduke; gau ta egun ixildu barik ekingo leuskijo ta.

URTZALE. (*Ijituari*). Askotxu da; eskatu dozunaren erdijaz be naikua dozu.

IJITUA. (*Txomin'i*). Torikizuz, bada, alimaliak; baña bigar arte eskutuan eduki biar bait dituzu etxean oitutzeko. Ekaizkidazu beŕogeitamaŕ liberak. (*Txomin'ek emoten dautsoz beŕogetamaŕ lauŕlekuak eta aŕtzen dautsoz tximiñua ta kotoŕia*). Orain agur yaunak. (*Juaten da erdiko atetik*).

BESTE BIJAK. Aguŕ, zuaz ondo.

TXOMIN. (*Eskeŕeko ate-aldera duala*). Sabaira daruadaz, bijar arte an egon datezan; oinguan gure andriak zietz mututu edo estanda egin biaŕko dau. (*Juaten da*).

VIII IRUDIJA

URTZALE BAKAŔIK

URTZALE. Bakotxa bere zoruak darabil. ¡Egi andija esan eban au esan ebanak! ¡Txomin gixajua? Zoratu biaŕ yako bere andria mututu gurarik. Kotoŕia erosi dau andriaren jardunak ixiltziaŕen. Orain, baten lekuban, kotoŕa bi ixango dauz ardanlari efukaŕijak. Ni be bai-nabil bixibidia zuzendu ezi ñik; baña gaurkuagatik, sabel-aldia gozatu biar dot, Txomin'en lepotik bada be. Bijotz oneko gi-

xona dirudi berak zakaſ samaſa ixanaſen, eta zakaſa ixan biaſa be badau puskat daukon andriaz; txifiskilia baño eratsubagua da baſiketan asten danian, eta asteko, baſiz, ezer eztau biaſ. Nik eztakit, emakume askori ofenbeste berba egiteko arnasea ta txistuba nundik sortzen yakezan; eztauke nire antzik; niri, beintzat, bigaſen berbarako, ego axiak jota letxe eztafija legortzen yat ta txistuba ingurduba baño lodijago; orduban miña abo sabayari iratzita eukiten dot eta txori emia baño mutubago geratzen naz. Baña ¡au da patxarea daukodana! Onik onenian kartzelan saftuko naben be eztakit eta emen nago neure gibel andijaz, idoroko enaben lekuraño igesi egin barik. ¡Zenbat gaiztakeri eragiten etedauz biaſ-ixanak! Bildotza baño otzanagua nazala, biafak gaiztakerija eragin daust. Gose ixan naz ta osoro auldu biar neban bai, ta sartu naz artzain-txabola baten, esnia edo eskatzeko asmuaz. Ezeguan iñortxu be ta ¿zer egin dot? Artu dot... (*Ibilte-otsa entzuten da).* Baña batebat datoſ.

IX IRUDIJA

URTZALE TA TXOMIN

TXOMIN. (*Sarturik*). Orain, zati baterako bakia egin dogu. Andria etoſiko ezpa'litz gurako neuke, aſayo bat.

URTZALE. ¿Zu zaran gixonaz, andriaren bilduſ zara? Eztakit ofenbeste aſayogaz zelan kiskaldu eztozun oraingo.

TXOMIN. ¿Kiskaldu diñozu? Berak neuri kiskaltzen daust odol guztija; besapian daukodan txori au be berak egindakua dot.

URTZALE. ¿Zer? ¿Galtzarpian kayolia daukozu?

TXOMIN. Kayolarik eztaukot baña txorija bai.

URTZALE. Ta eztau igesi egiten?

TXOMIN. Atia zabaltzen dautsot baña eztau alde egin gura, aſano madarikatubak

URTZALE. ¿Afanua da ala?

TXOMIN. Ez gixona, elaya.

URTZALE. ¿Elaya? Orduban, oraingo pasakua da.

TXOMIN. ¡Bai zera! Urte bijan aldian daukot eta; barberua etorten yat egun birik baten osakuntzia egitera.

URTZALE. Zer ba, txorija gexorik dago ala?

TXOMIN. ¡Ez gixona! ¿Ze afayo da berau? Neure andria baño bafitxubagua zara. ¿Galtzarpian sortu oi dan zaldafari elaya detutęn yakola eztakixu ala? erderazko *golondriño?*

URTZALE. ¡Angela Maria! ¡Zaldafa daukozu orduban!

TXOMIN. Ondo zitala gero; laster etofiko yat bixargiña osakuntzia egitera baña, alatxanpaña bidalduko dot, eztaust ezebe aufierazoten da.

URTZALE. Ori uyaz osatuko zeunke.

TXOMIN. ¿Uyaz? Imiñi egixu zeuk miñian (*Asafiatuta*). ¿Mormuaz nagola uste dozu ala?

URTZALE. (*Bere artian*). ¡Au dok keniño txafa daukona! (*Txomin'i*). Zeure onerako esan dautzut, baña ondo ezpaderitxozu, parkatuidazu.

TXOMIN. Bafiketak itxita, dangadatxu bana edan daigun, Urtzale.

URTZALE. Gura dozun guztija, Txomin.

TXOMIN. (*Ataraten dau zaragilik pitxer bete ardao ta mayan imiñita gero jezarten dira. Beteten daus Txomin'ek bijen edontzijak eta Urtzale'ri eskintzen dautso bata esanaz*). Tira Urtzale, ofenbeste bafiketaz egafi ixango zara ta edan egixu.

URTZALE. (*Edon'zija artuta*). Eskafik asko Txomin. Zure elayaren osatziagatik. (*Edaten dau*).

TXOMIN. Eta nik edaten dot zeure korkotxaren osasunagatik. (*Edaten dau*). ¿Zelan afayo egin zenduban lepotxa zofotz ori?

URTZALE. Nik eneban egin; amak egin eustan.

TXOMIN. Beraz, jayotzatik daukozu.

URTZALE. Alan ixan biar dau, neure gomuta guztijan neugaz daukot eta. (*Bere artian*). ¿Guzufian afapauko ete nau?

TXOMIN. Iruditxen yat, ona saftu zarean ezkero azi egin yatzula.

URTZALE. Ixan daiteke; ilgoran azi egiten yat.
TXOMIN. ¿Eta ilberan?
URTZALE. Gitxitu.
TXOMIN. Beraz, ilargijari igarteko eztozu pornostiko biafik ixango?
URTZALE. Ezta palometrorik be.
TXOMIN. ¿Itxiko daustazu lepotxearen ganetik neufija pasetan?
URTZALE. Leun-leun ba-da bai; baña ardura andiz ibili zaite alpefik galdu eztagistazun.
TXOMIN. (*Jagiten da ta Urtzale'k ikusi baga ataraten dau zakeletik loteria-txantela ta lepotxearen ganetik erabilten dau igortzijaz; gero lepotxeari usain egiñaz ta txantela zakeleraturik*). ¡Au da usain gozua lepotxean daukozuna! Gazta-usaña dala esango neuke...
URTZALE. Bulafekua nintzala emon eusten ayez beteta daukot eta.
TXOMIN. Eztaukozu gose bildufik orduban.
URTZALE. (*Bere artian*). Baña bai juezena.
TXOMIN. Edan daigun, Urtzale, laster aberaztuko garanen pozafen ba'da be.
URTZALE. Nik beintzat ziñistu dot azturubak esan daustana; nire anayea, len be, oso zufa ta aufetuzalia zan eta aberaztu dala entzutiak enau bape ikaratzen; etofiko da, ta pulmunija bat afapauko dau, edo txakuf amufaturen batek usigi egingo dautso, ta ilgo da; orduban, bere diru guztijak niretzako ixango dira.
TXOMIN. ¡Ori ori Urtzale, ta alan ixan bedi!

X IRUDIIA

LENGUAK ETA BIXAŔGIÑA

BIXAŔGIÑA. (*Sarturik*). Kaxio gixonak.
URTZALE. Ondo etofi.
TXOMIN. (*Bere artian*). Emen da Sangrijuelas afayo au.
BIXAŔGIÑA. ¿Zer diñozu Txomin?
TXOMIN. (*Asaŕe*). Itxidazu bakian afayo bigaz enago bafiketarako ta.

URTZALE. Ezegijozu berba egin, andriaz asaŕatu da ta.

BIXAŔGIÑA. Nik zer egingo dautsot asaŕatu ba-da? Aizkidetu datela. *(Txomin i)*. ¿Zelan daukozu txorija? ¿Ikusiko dogu ala?

TXOMIN. Ikusixu aidian; ez nire galtzarpekua, zirtzil aŕayua!

BIXAŔGIÑA. ¿Osatu yatzu ala?

TXOMIN. *(Ɛmakumien abotsa egiñaz). ¿Osatu yatzu ala?* Berbetan nire andria dirudixu. ¿Noz aŕayo ikasiko etedozu gixonak lez berba egiten?

BIXAŔGIÑA. Gaur, guztiz asaŕe zagoz; andriak txaŕto artu zatu itxuxaz.

TXOMIN. ¡Zer andra ta zer andra oste? Obe zeunke osakuntzan geyago alegindu ko ba'zintz, nire moduan iñor sufriduten euki barik.

BIXAŔGIÑA. ¿Nik zer egingo dautsot ba, zu o łol ta aragi txaŕi ekua ba-zara?

TXOMIN. ¿Zer aragi ta zer urdai? Txaŕa ixanda be, zatgalanta jango zeunke, goseti aŕayo oŕek.

URTZALE. Bai neuk be, orain daukodan plakesijaz. ¡Au da barau luzia! Aste santuan nagola iruditxen yat.

BIXAŔGIÑA. Tira Txomin; gura ba-dozu osakuntzia egingo dautzut

TXOMIN. ¿Osakuntzia? Ilkuntzia esan ba'zendu obeto esango zenduban; osatu egixu onen lepotxea. *(Urtzale'gaŧik)*.

URTZALE. *(Atzeraturik)*. Ez ez; ez ukutu niri.

BIXAŔGIÑA. Ez gixona ez; urte askotan iraun dagixula.

URTZALE, Alan ixan bedi.

TXOMIN. Eta alan ixan bedi diño! ¡Ori da konformidadia!

URTZALE. ¿Zer egingo dautsot ba?

TXOMIN. Onezkero, aizkoreaz ebagiko neban neuria ixan ba'litz, Anboto'ko txuntxuŕa dirudijan lepotxa itxusi ori.

BIXAŔGIÑA. Txomin; osakuntzia egitia gura ezpa-dozu egin daiguzan kontubak eta emoidazu emon biaŕ daustazuna.

TXOMIN. ¿Kontubak egitia gura dozu? Egixu kontu, kontuz, konturatu garala ta kontau egijozu amamari.

URTZALE. ¡Au dok kontuba! *(Bixaŕgiña'ri)*. Kontuz ibili zate Txomiñegaz,

BIXAŕGIÑA. Eztautsot amamari kontauko; alkatiari kontauko dautsot kontu au. ¿Egingo doguz kontubak ala ez?

TXOMIN. Naikua kontu daukot nik galtzarpeko txorijaren zulakadak kontetan. ¡Zuaz alatxanpaña!

BIXAŕGIÑA. ¿Eztozu gura? Alkatiagana nua ba. *(Juaten da bixaŕgiña erdiko atetik).*

XI IRUDIJA

KASILDE, TXOMIN, URTZALE

KASILDE. *(Saŕtzen).* ¿Zer dira zaratok? ¿Ezetedogu biaŕ unebeteko bakerik?

TXOMIN. Zu lako diabruak diran lekuban bakia nekez ixango da. Emakumia; gu bakian gagoz ta zagoz ixilik miła aŕayogaz.

URTZALE. Orain be aŕayuak miłaka urten yakoz abotik; aŕayok beteriko lexen bat dauko saman Txomin-aŕayo onek.

KASILDE. Eztakixu ondo onen onduan daukodan inpernuaren baŕi, batian aŕayua dala ta bestian besapeko elaya dalako.

TXOMIN. Ta nik zu lako kotoŕiagaiik, Neure min eta atsakabe guztijak zeure baŕitxukerijakaiik dira; igaŕita daukot.

URTZALE. Bai-daieke, bai; emakumiaren miña zoŕotza da.

KASILDE. ¡Zeuria leuna! Ardaua miazkatzeko bai. Obe zeunke zoŕ dozun ardaua pagauko ba'zendu.

URTZALE. Emakumia, etzaie estutu; aberaztu naienian, propiña ta guzti pagauko dautzut eta.

TXOMIN. Tira Kasilde, zuaz sukaldera saspireun aŕayo ta erdiyaz; bakia biaŕ dogu, bakia.

KASILDE. Enaz juango emen zer ixan dan jakin arte.

URTZALE. Utsa ixan da; bixaŕgiñari eztautso pagau gura ixan Txomiñek aŕazoyaz ta.

TXOMIN. *(Urtzale'ri).* Txitia letxe itoko zinduket, baŕitxu madarikatu ori. ¿Orain zer dauko andriak zer jakin bixaŕgiñaz jazo yatana?

KASILDE. ¿Ori be bai? Neuk pagauko dautsot, soñekoraño-kuak saldu biaŕ ba'dodaz be.

URTZALE. Itxijozu, Txomin, soñekuak saltzen; gero salbajiak lez tapafabuaz ibiliko da ta.

TXOMIN. Bai, ta bera ta zu, ferijetako bafaka baten atarako zutubet. ¡A zer penomeno paria!

KASILDE. Orixe be egingo zeunke zuk; baña eztozu lortuko zeure afayo guztijakaz be.

URTZALE. *(Sabelari elduta).* ¡Ai... ai... ai!...

TXOMIN. ¿Zer dozu gixona?

URTZALE. ¡Nik il biaf dot! ¡Onek dira miñak!

KASILDE. ¿Nun?

URTZALE. Estiak, urdala, ta birijetarañoko guztijak efeten daukodaz. ¡Ail... ¡Ai!...

TXOMIN. Ori ezta ezer, gixona; lastef juango yatzu.

URTZALE. Ez, ez; ekafidazube osagilia edo abadia, il biaf dot eta.

TXOMIN. *(Oratzen dau Urtzale jausi eztaten eta eruaten dau aulkijan jezaftera).* Jezafi zate emen eta juango yatzu; neu be olan egoten naz elaya minka azten yatanian; zuri be elaya afayoren bat estietan sortu yatzu.

KASILDE. Edo ardaukumia, zure besapekua Iakua.

TXOMIN. ¡Bafitxu afayua!

KASILDE. Banua osagiliaren bila, korkotxagaz naibagaren bat ixan eztaigun. *(Urtetera duala sartzen dira Bixargiña ta Alkatia).*

XII IRUDIJA

LENGUAK, BIXAŕGIÑA TA ALKATIA

URTZALE. *(Didaŕka).* ¡Ai nire estiak, ai!

ALKATIA. ¿Nor da estietatik gexorik dagona? *(Urtzaleŕi).* ¿Zu zara?

URTZALE. ¡Bai jauna!... ¡Ai nire urdala!

ALKATIA. ¿Zer? ¿Urdaletik be bai?

URTZALE. ¡Bai jauna! ¡Ai nire birijak!

ALKATIA. ¿Birijetatik orain?

URTZALE. ¡Bai jauna! Il biar dot.

ALKATIA. *(Bixaŕgiña'ri).* Tira, Sangrijuelas jauna; ikusixu onek zer gaitz daukon.

BIXAŔGIÑA. (*Urtzale'ri pultzuba artuba).* Atara egixu miña.

URTZALE. ¿Zetarako?

BIXAŔGIÑA. Atara egixu ta esango dautzut.

TXOMIN. ¡A txatxuba! Miñian estiak ikusteko ispiluba daukola uste dozu ala?

BIXAŔGIÑA. (*Urtzale'ri miña ikusita*). Ardao-gatxa dauko; ardao txaŕak estiak eŕe dautsoz.

TXOMIN. Ez nik emondakuak.

URTZALE. Zeuk emondakuaz gexotu naz ba, eztot edan besterik eta.

ALKATIA. Txomin ¿zer zikulu saltza egiten dautsozu ardauari? ¿Zer botaten dautsozu?

TXOMIN. (*Burubari ats egiñaz*). Jauna, nik eztautsot gauza txaŕik botaten, ur puskaren bat baño.

ALKATIA. Ura botaten dautsozu beraz. ¿Zeuriari be bai?

TXOMIN. Neuriari... ez ainbeste.

ALKATIA. Eta alan be, ¿etzara ondiño aberaztu?

KASILDE. Berak asko biaŕ dau ta.

ALKATIA. (*Kasilde'ri*). ¡Ixi, emakumiak! *(Txomin'i*). Ardauari ura egiten dautsozula ta Sangrijuelas'i eztautsozu pagau gura?

TXOMIN. Jauna, nik pagau gura dautsot, baña osatuta.

BIXAŔGIÑA. ¿Zegaŕik eztaustazu itxi osakuntzia egiten?

ALKATIA. Tira, naikua da; neuk jakingo dot kontu au erabagiten. (*Bixaŕgiña'ri).* ¿Zer osagai agintzen dautsozu gexuari?

BIXAŔGIÑA. Kipula egosijen ura artu dagijala ta osatuko da.

ALKATIA. *(Kasilde'ri*). Kipulak egosixuz ta ura ekaŕijozu.

KASILDE. Bai jauna. (*Bai dua Kasilde zabaiko atetik*).

XIII IRUDIJA

LENGUAK ETA AMAMERUA (AGUAZIL̃A)

AMAMERUA. (*Erdiko atetik*). Egun on daukoznbela. ¿Alkatia emen da?

ALKATIA. Emen nago bai; erdu aufera.

AMAMERUA. (*Auŕera etoŕiĩa Alkatiari damotso idazki bat*). Au bidaldu dabe be oŕentzat.

ALKATIA. *(Daŕtso alkatiak eta baŕutik dataraz inguŕi*

bat eta antzezti (eſetrato) bat; eta inguſija darakuſ onan):
«Urde-uri'ko alkate jauna: Gixon ixugaſijak etofi yakuz atzeſitik eta zuſ egon zadikez onetaikoren bat oſaño juan eztakixun. Gixon onen asmua da Kristiñau guztijak iltia». *(Bestieri).* ¿Entzuten dozube?

TXOMIN. Ni enabe ilgo, beintzat; portestante egingo naz ta.

BIXARGIÑA. Naikua portestante ʿzara len be.

ALKATIA. ¡Ixil *(Irakurten).* Gixon gezto ofetaiko baten antzeztija (eſetratua) bidaltzen dautzut, oſaño bera eldutia jazoko ba'litz ezautu dagixun; korkotx antzekua da, baña korkotxaren lekuban bonba bat darua bizkaſian; kontuz ibili zate, Urde-uriko alkatia, anarkistea da ta. *(Alkatiak aldiska Urtzale'ri ta antzeztijari begiratuta diño):* ¿Zer da au? Antzeztikua ta berau bat dira. *(Urtzale'ri).* Anarkistea zeu zara. ¿Zer dozu bikaſeko ori? ¿Bonbia?

URTZALE. Ez jauna, zera...

ALKATIA. Emodazu bonba ori edo txikituko zatut, gixon iltzale geiztua. *(Eltzen dautso Urtzale'ri besoetik eta amameruari diñotso).* Aguazila, kendu egijozu bonbea.

AMAMERUA. *(Biskaſian eskuba sartuta jakepetik ataraten dautso Urtzale'ri gaztaya; egiten dauzan alegiñakaz zegozer apurtu yakolako botaten dau luſera esanaz):* Eſementau yat *(Itz onek entzunda laſitxen dira guztijak. Txomin mostradore-atzian eskutetan da; Amamerua maipian; Alkatia erdiko atetik igesi juaten da ta Bixargiña sabaikora).*

URTZALE. *(Gaztaya jasota).* Gixonak etzaſeze bildurtu gaztaya da.

ALKATIA. ¿Gaztaya? ¿Zuk gaztayaz gixonak ilten dozuz ala?

TXOMIN. Bai, afatoyak letxe.

AMAMERUA. Gaztaya ba'da, il baño len amaiketakua egingo dogu.

URTZALE. Artzain txabola baten artu dot, gose nintzan da.

ALKATIA. Itxixu ba geldi-geldi mai-ganian eta ziñistuko

dautzugu. (*Isten dau Urtzalé'k mai-ganian. Alkatia'k amameruari*): Aguazila, usain egijozu ia gaztaya dan ala ez.

AMAMERUA. Nik eztot usañik sumetan, jayotzaz usaimen bakua naz.

ALKATIA. Txomin, zuk egijozu ba.

TXOMIN. ¿Nik? ¡Bai zera! Eſementauta, suſa aidian eruango leuskit; obe ixango da nire andriari detutia.

ALKATIA. Detu egijozu ba. (*Bere artian*). ¡Andra kotadea! Bonbeak estalda eginda ilgo dau.

TXOMIN. (*Deska*). ¡Kasilde! ¡Kasilde!

XIV IRUDIJA

LENGUAK ETA KASILDE

KASILDE. (*Sartzen da kotoŕa-kayolea eskuban eta tximiñua besapian dakazala ta Txomin'i diñotso*): ¿Zer dozu oſenbeste Kasilde ta Kasilde'gaz? Zuri be estietako miña egin yatzu ala?

ALKATIA. Emakumia, zabiltz arin. (*Aŕituta*). ¿Baña zertzuk tresna dakazuz? ¿Pamelijaz zatoz ala?

TXOMIN. (*Asaŕe*). Itxixuz tresna oſek egon diran lekuban, eta usain egijozu mai-ganeko oſi, ia gaztaya danik igarten dautsozun.

KASILDE. ¿Baña zer darabixube danok eskutauta? ¿Kubika zabixe ala?

TXOMIN. Tira, usain egijozu mila aſayogaz. (*Bere artian*). Gurago neuke eſementauta miña kenduko ba' leutso.

KASILDE. (*Juan eta mai-ganekuari usain egiten dautso*). Gaztaya da; ondo usain edeſekua ixan be.

ALKATIA. Atzamaſa saſtu egijozu, ia baſuban ezer ete daukon.

KASILDE. (*Saŕtzen dautso atzamaŕa ta miazkatzen dau*). Idiazabal'go gaztae baſija da.

TXOMIN. (*Mostradore atzetik esdira urtenda*). ¿Bonbea ezta beraz? (*Bestieri*). Tira, zetan zagoze oſ eskutauta? ¡A zelako mutilak zubek geſa baterako! (*Erdiratzen dira danak euren eskutu-lekubetatik*).

ALKATIA. Sustua kentzeko gaztaya jan daigun. (*Txomin'i*). Atara egixu pitxar bete ardao ta esaiguzu zetarako daukozuzan kayolako txori ori ta tximiñua etxian gordeta. ¿Ume ordiak dozuz ala?

TXOMIN. Egija esango dautsot: Nire andria ain da bafitxuba...

KASILDE. Ta zu, ixila, afayoka asten zaranian.

ALKATIA. ¡Emakumiak ixilik! Esaxu, Txomin, esan biaf dozuna.

TXOMIN. Ain da baſitxuba eze, galtzafpeko txorija be, bere bafiketak dirala ta urten yat.

KASILDE. Ardaugatik.

ALKATIA. (*Kasilde'ri*). ¡Ixil... edo multauko zatut.

TXOMIN. Baña nire zorijoneko, ara nun etofi yatan gatxaren osagaya agintzera azturu igarle bat.

ALKATIA. ¿Zer ba, bedafen batzuk agindu dautzuz ala?

TXOMIN. ¡Ezta! Kotofea erosteko agindu daust nire Kasilde inbidijaz mututu daten, eta andik lastef ijito bat etofi yat bere onek ekazala; Urtzale bitarteko dala tratuba egin dogu ta, ona orain ze gauza edefen jabe egin nazan.

KASILDE. ¡Edefak dira bai demontretan! ¡Zeu lakoxiak!

URTZALE. Berbagile ona eida kayolakua.

ALKATIA. (*Txomin'i*). Berba egijozu, Txomin.

TXOMIN. Berialaxe. (*Txomin'ek aftsen dau kayolea ta mai-ganian ipinten dau esanaz*): Tira, kotofatxu, esan egijoezu zerbait onei. (*Estau ezer erantzuten*).

ALKATIA. Ointxe ona egin dozu, andria mututu biafian, kotofea mututu yatzu.

TXOMIN. Ez, afayua; berba egin biarko dau, edo samia bijortuko dautsot. (*Kayolakuari*). Kotofa afayua, berba egingo dok ala *ez*? (*Kotofea ixilik*).

URTZALE. ¿Zelan gura dozu berba egin dagijan pikuba lotuta daukola?

TXOMIN. Egija da ixan be. (*Kayolako atia zabalduta txorijari pikuba azkatzen dautso esanaz*): Orain, orain egingo dausku Prantzijako presidentiak senatuban egin eban sermoya. Tira kotofatxu, asi zerbait esaten. (*Txorijak egiten dau*

beliak lez ¡kua!... ¡kua!... ta danak asten dira baŕeka),

ALKATIA. Txomin, zure txorija belia da. ¡Edeſa sartu dautzu ijituak!

TXOMIN. Ilgo dot olakorik egin ba'daust. ¡Amaſ ogeſleko baño eztabe balijo!

KASILDE. ¿Amar ogerleko? ¡Gixon etxe-ondatzalia! Zeuk kentzen daustazu osasuna, ez nik zuri.

TXOMIN. ¡Zeñi atuten yatzube txoriſan?

URTZALE. Neuri.

TXOMIN. Ikusi egixu ondo ba, kotoſea ala belia dan.

URTZALE. *(Txorijari ganetik eskuba igarota).* Txori au ganetik pinſauta dago; azpija kedaſa baño baltzagua dauko; bela utsa da.

TXOMIN ¡Diabruan adaſak! Ilgo dot ijito deungia.

ALKATIA. Aunena ikusi dogu; orain, atsakabia aztuteko, tximiñuari dantzan eragijozu, Txomin.

TXOMIN. *(Artzen dau tximiñua ta mai-ganian ipinten dau esanaz).* Tirok, tximiñotxu, eu ixango az etxeko matiena; jantzan egik Prantzijan letxe.

URTZALE. Onek be mustuſa lotuta dauko.

TXOMIN. *(Azkatzen dautso mustuŕa).* ¿Zelan ito ezete da alimani au mustuſa lotuta arnasarik artu ezinda? Tirok, tximiño, jantzan egik polit oŕek. *(Jantza ordian katu-miaua egiten dau. Txomin'ek joten dau ukabilaz ta bestiak puŕust egiten dautso. Danak baŕeka).*

ALKATIA. Katuba sartu dautzube tximiñotzat.

KASILDE. Emendik auŕera Txomin-aſayo detu biaſian Txomin-kaiku detuko dautzube.

TXOMIN. Zagoz ixilik, emakumia, zeu il etzaidan; au be neuri jazo biaſ yatan. ¡Eztodaz alper-alpeſik emon amaſ ogerlekuak!

URTZALE. Andria zoratzen dago pozez; oraïnguan sei ilabetian ezta ixilduko.

XV IRUDIJA

LENGUAK, PORALA, AZTURUBA TA IJITUA

(Saftzen dira Azturuba ta Ijitua Poralak dakazala).

PORALA. Alkate jauna. Ona etxen lapuf bi dakatzudazanak.

ALKATIA. ¿Zer ostu dabe?

PORALA. Atezabal'go basefijan astua ostu dabe, basefikuak soluan ebiltzan artian eta jabiak ezagutu eztagijan begi bat atara dautsoe alimani gaxuari

ALKATIA. (*Ijitua'ri*). ¿Zer? ¿Begijetako operaziñuak egiten be ikasi dozube? Neuk topauko dautzut bezerija ona, opixijua aztu eztagixun; kartzelako euli guztijeri begijak atara arte etzatube andik atarako.

IJITUA. Jauna, guk ez diogu astorik iñori ostu; gurea da.

PORALA. Zubena ixan ba'litz etzan juango itxi dogunian Atezabal'go kortara, juan dan lez.

AZTURUBA. Gose zan eta lasto usaira juan da.

TXOMIN. ¿Ta zu, zeren usañera etofi zara len ona etofku uaren igaflia ziñala ta? (*Ijituagaltik*). Beste onegaz alkaf aftuta niri amaf ogefleko zakatziaf-en? (*Ijitua'gana juanda*). Iloko zatut nire d'-rubak atzera emoten ezpa'daustazuz. (*Samatik eltzen dautso*).

ALKATIA. Geldi, Txomin, zeuk be efua dozu ta; gogoratu egixu ardauari egiten dautsozun ura ta bixafgiñari osakuntzia ordaindu gura ez ta uxatu dozula; ganera, etxagotsu zeure eskutik justixija egitia; neu nago emen egiteko biaf dana.

BIXAŕGIÑA. Bai, alkate jauua; berofek egin bedi justixija; emon dagistala Txomin'ek zor daustana.

ALKATIA. (*Bixaŕgina'ri*). Zu be ixilik egon zateke, efudun bai zara ta. ¿Zetan euki dozu, Txomin gixaxua, ofenbeste denporan sufriduten, osatu edo il, zirt edo zart egin barik? ¿Osakuntzan eztakixulako

ala zeure irabazijari iraun erazotiafen? Batera edo bestera dala, pekatari zara.

URTZALE. Ori da ondo berba egitia, ori.

ALKATIA. Zuri be ixilik egotia yagotzu, gaztaya ostu dozu ta.

URTZALE. Baña nik eztot iñor engañau; gose nintzan eta ¿zer egingo neban ba, eguan lekutik artu baño?

ALKATIA. Mendira juan eta beda'a jan. *(Amamerua'ri* Azturuba ta Ijituagatik). Eruan egixuz onek kontzejupeko ostatura ta euki egixuz ango euli guztijak itxutu edo begibakaftu arte.

AZTURUBA. *(Belauniko)*. Parkatu beisku, alkate jauna, eztegu geyago egingo ta.

IJITUA. *(Urtzale'ri)*. Anai, lagundu nazak kartzelatik libratzen.

URTZALE. ¿Ni zure anayea?

IJITUA. Bai, ni nok Juan eure anayea, txikitan Juantxu deitxen zeunstena ta juan dan aspaldijan Prantzija'ra alde eginda egon nazana. Ziñestu gura ezpa'dok, ona emen. *(Eranzten dau guzuŕ-bixaŕa ta guzuŕ-ulia tadiño)*: ¿Ezagutzen nok orain?

URTZALE. *(Aŕiluta)*. ¡Juantxu! Neure anayea az bai, baña ¿zelan ijitotu az?

IJITUA. Goxiak ijitotu nayok.

ALKATIA. *(Bijeri)*. ¡Zubek, gosiak sorturikoen batzuk zarie!

TXOMIN. ¡Ijito madarikatuba! Engañauko leuke bere ama be; dana da guzufezkua edo postixuba; esango neuke darijon berbea be iñorena daula, txefen afayuak.

URTZALE. Ondo nayenguan ire aberaztiaren zain egon ba' nintzok.

TXOMIN. Baña ni be, ofen esanera andria mututuko yatala ziñestuta. Diabruak eruaten ba'dauz be ezta asko galduko.

KASILDE. Ondo egin yatzu, ondo; emendik aufera ixildu karik ekingo dautsot gura dodan guztijan.

ALKATIA. Tira; orain guztijak ixildu zaleze, justixija egitera nuakixube ta.

GUZTIJAK. Bai, bai; justixija gura dogu.

ALKATIA. Sasi-alkatia ba'naz be, enaz efena zentzun-argiz

ezta motza be; eztot beinbe bedafa azten ikusi, baña bai-dakit sapua zein zulotan eskutau leiteken. Eztot justixijako liburubetan estudijau baña neure atitari ikasi neutson esakua bat daukot goguan.

BESTIAK. ¿Zer? ¿Zer?

ALKATIA. Obia dala efukija gogofkerija baño.

BESTIAK. Egija da, egija.

ALKATIA. Eta ofegatik etzatubet gogofian artu gura.

BESTIAK. Ondo egiña, ondo egiña.

ALKATIA. Batez be, kalterik egin eztaustazubelako.

BESTIAK. Ezta egingo be.

ALKATIA. Beraz, parkatu egijozube alkafi ixan dozubezan eztabaidak eta kitu.

BESTIAK. ¡Bixi bedi gure alkatia!

TXOMIN. Nik eztabaidak parkatzen dodaz baña amaf ogerlekuak ez.

ALKATIA. (*Ijituari*). ¿Aldian daukozuz Txomin'ek emon dautzuzan dirnbak?

IJITUA. Bai jauna.

ALKATIA. Atara egixuz ba.

IJITUA. (*Atara ta Alkatia'ri emonaz*). Beutsoz.

ALKATIA. (*Amamerua'ri*). Befogetamaf peseta onek efiko biaftsu gaxuen artian banatzeko dira, ardaomiñez gexorik dagoz ta.

TXOMIN. Len be esan dautsot ura ixan ezik eztautsodala ardauari ezer egiten.

ALKATIA. Bardin da; uraren dirubak dira ta ura efijarena da, ez zuria.

BESTIAK. Efijarena da, bai.

ALKATIA. Orain, Urtzale'ren gaztaya guztijon artian jan dagigun Txomin'ek ardao piska bat emon gura ba'dausku.

AMAMERUA. Baña gaztaya ezta Urtzale'rena artzañena baño.

ALKATIA. Ori ezta efijan jazo dana ta eztaukot nik beragaz zer ikusirik; Urtzale'ren kontzientzirako isten dot

URTZALE. Bai jauna; itxi neure kontzientzirako.

GUZTIJAK. Jan daigun ba.

ALKATIA. Egon, neuk zerbait esan arte.

Jentiak euki aŕen baŕe eĩeko gaŕa
Enaz mundu onetan epale bakaŕa
Amaika bai-dago bai emia nai aŕa
Eztauna ikusten bere begiko samaŕa,
Ebagiko leukena iñoren bedaŕa
Osoik gordetiaŕen beria daun laŕa.